

SEZGİ DURGUN

Memalik-i Şahane'den Vatan'a

i l e t i ŝ i m

İçindekiler

Teşekkür..... 11

Giriş..... 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Siyaset, Coğrafya ve Ulus-Devlet..... 21

Siyasi coğrafyanın felsefi temelleri:

J. G. Herder (1724-1804)..... 25

Fragmenter bir ulusun coğrafyası: Almanya..... 30

Ratzel: Lebensraum, ulus ve devlet..... 32

"Tarih doğanın yanında değil, doğa'nın içindedir"..... 36

Merkeziyetçi bir ulusun coğrafyası: Fransa..... 39

"Tarih ilk önce coğrafyadır": Michelet..... 40

"Bölge" ve "ülke" coğrafyası: Paul Vidal de la Blache..... 41

Ratzel ve Blache ekollerinin karşılaştırılması..... 44

İKİNCİ BÖLÜM

Ulusçuluk Kuramları,

Modernleşme ve Coğrafi Bağlam..... 49

Modernleşme ve ulusçuluk tartışması: Türkiye bağlamı..... 53

Hayali cemaatler ve mekân..... 61

Etnik zemin..... 64

İnşa edilen etnik zemin olarak Türkiye..... 67

"Vatan" ve "anavatan" ayrımı..... 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Memalik-i Şahane'den Vatana	75
Osmanlı Devleti'nin son döneminde "vatan"	76
<i>Mülk devlet olarak patrimonium</i>	84
<i>Türkiye ve Türk terimlerinin ortaya çıkışı</i>	86
<i>"Lisan-i Türkî"nin hazinesi: Genç Osmanlılar'da</i> <i>ve Jön Türkler'de vatan</i>	90
<i>"Asker-millet" ve "ordugâh olarak vatan"</i>	94
"Tevhid-i etrak": Yusuf Akçura	104
"Şeref'ül-mekân bi'l mekin": Ziya Gökalp	107
Ulus bilinci mekânını ararken:	
Büyük-küçük Türkçülük tartışması	111
<i>"Kendi evimize bakalım"</i>	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Milli Mücadele: Çarpışan Vatan İngeleri	115
Mini yurt: "İç Anadolu devleti" olarak Türkiye	117
Osmanlı birliği olarak geniş bir ülke	118
Kongreler: Mahalli vatancılık, vatan-ı azizimiz	119
Teleolojik sav: Mahalli vatancılıktan vatan bilincine	120
Mikro perspektif: "Mahalli bilince yakından bakmak"	126
Kartografik bir mücadele alanı olarak Misak-ı Milli	129
Musul meselesi: "Turani ırk birliği"	145

BEŞİNCİ BÖLÜM

Etnik-Zaman ve Zemin: Ulus ve Vatan	153
Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde ulus ve vatan	156
Türk Tarih Tezi (1932):	
<i>"Tarih dışı bir koridor"dan geçerken</i>	163
İnşa edilen etnik zaman-zemin ve Türk Tarih Tezi	169
Hatay'ın iç mekâna dahil edilmesi	174
<i>Tarihsel ve sosyal arka plan</i>	175
<i>Resmî söylemde Hatay meselesi</i>	177
<i>"Eti Türkleri"</i>	191

ALTINCI BÖLÜM

İnşa Döneminde Alternatif Ulusçuluk Anlayışları

ve Vatan	203
<i>İnsani vatanseverlik</i>	203
<i>Anadoluculuk akımları</i>	207

YEDİNCİ BÖLÜM

İç Mekânın Vatanlaşması	211
Söylemsel mekân	212
<i>Ulusun toponomisi (yer adları)</i>	213
Mekânın iskânı	217
İlk coğrafya kongresi (1941)	223
<i>Program ve Ders Kitapları Komisyonu üyeleri</i>	224
<i>Terim Komisyonu üyeleri</i>	224
<i>Türkiye Coğrafyası Komisyonu üyeleri</i>	225
Vatanın bölgelere ayrılması	225
<i>Coğrafi terimler ve yer adları</i>	226
<i>Coğrafya eğitimi</i>	226
<i>Vatanın bölgelere ayrılması</i>	226
Kongrede coğrafi terimler ve yer adları tartışması	232
<i>Türkiye'ye ait coğrafi isimler</i>	235
<i>Latin alfabesi kullanan yabancı milletlere ait coğrafi isimler</i>	238
Kongre'de coğrafya eğitimi tartışması	238

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyet Çocuklarına Coğrafya Dersleri	241
Coğrafi bilginin ulusallaşması	242
<i>Ulusal sınır kavramını oluşturmak</i>	246
<i>Gelecek kuşaklara vatandaşlık bilinci aşlamak</i>	246
<i>İktidarın ürettiği "meşru ve kolektif" bilgiyi yaygınlaştırmak</i>	246
Türkiye'de okul coğrafyasının kurumsallaşması	249
Türkiye'de coğrafya müfredatı	251
Okul kitaplarında ulus kimliği ve vatan	255
<i>Analiz edilen kitaplar ve dönemleştirme</i>	255
<i>1928-1941 dönemi arka plan</i>	256
<i>1941-1950 dönemi arka plan</i>	262
<i>Okul söyleminde etnik zeminin inşası</i>	264

1928-1941 arası okul kitapları	264
<i>Türklüğün coğrafi sınırları</i>	264
<i>Medeniyet vurgusu</i>	272
<i>Orta Asya ve Küçük Asya'nın fiziki</i> <i>ve beşeri coğrafya bakımından sürekliliği</i>	276
<i>Türkiye'nin komşuları: "Kartografik endişe"</i>	279
1941-1950 arası okul kitapları	284
<i>Nüfus ve ulus</i>	284
<i>Ekonomik coğrafya</i>	286
<i>Yeryüzünde Türkler</i>	287
<i>Jeopolitik konum</i>	289
DOKUZUNCU BÖLÜM	
Sonuç	297
Ek söz: Günümüzde vatani düşünmek	303
KAYNAKÇA	311
DIZIN	326

Giriş

Latince *terra*, yani “toprak” kökünden gelen *territorium*,¹ belirli bir coğrafi bağlama (*territoriality*) işaret etmektedir; coğrafi bağlam, mekânı kuran en önemli ögenin “sınır” olduğunu göstermektedir. Beşeri anlamda coğrafi bağlam “bir grup veya kişi tarafından olayları, ilişkileri, insanları etkilemek, kontrol etmek, yönlendirmek üzere belirli bir sahayı sınırlama ve denetleme çabası” olarak tanımlanmaktadır.² Bazı yaklaşımlar ise coğrafi bağlamı “mekânın farklı kesitlere bölünerek düzenlenmesi ve yönetilmesi”³ olarak ele almaktadır. Bu konuda özgün önermeler sunan Henri Lefebvre’e (1974) göre modern anlamda mekân, sadece siyasal yapının zemini değil, siyasal ve sosyal olanın bizzat kendisidir;⁴ politika mekân üzerinden yapılır,

-
- 1 Ülke (*Territory*) kavramının etimolojik bağlamı *territorium* “içine girilmesi izne tabi olan bölge” anlamını da içerdiği için yabancıları korkutan (*terrify* v.) uyaran, dışlayan bir sinyali de içinde taşımaktadır, bu yoruma göre Latince *terre* fiilinden gelen *terror* ve *territory* ortak bir kökten gelmektedir. Yabancı-yerleşik ayrımı da belirli bir coğrafi bölgenin işaretlenmesi ile kurgulanmaktadır. Bkz. Stuart Elden, “Terror and Territory”, *Antipode: A Radical Journal of Geography*, 2007.
 - 2 Robert David Sack, *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
 - 3 Edward Soja, “The Socio-spatial Dialectic”, *Annual Association of American Geographers*, c. 70, sayı 2, 1980.
 - 4 H. Lefebvre, *La production de l’espace*, Paris: Anthropos 1974, İngilizce edis-

çünkü mekânın bizzat sosyal kurgulanışı politik bir süreçtir. Politik süreç içinde devlet “fiziksel ve söylemsel mekânı” (*discursive space*) inşa etmektedir.⁵

Yukarıdaki yaklaşım ve tanımlarda ortak olan nokta, mekânın iktidar ve sınırlama süreçleri ile olan kaçınılmaz bağıntısıdır. Böylelikle modern devletin iktidarını, belirli bir fiziki ve beşeri coğrafya üzerinden gösterdiğini, idari taksimat, doğal kaynakların tasarrufu, kimlik üretimi üzerinde kontrol mekanizmalarını çalıştırdığını söyleyebiliriz. Bu kontrol mekanizmaları aynı zamanda güvenlik ve koruma işlevi de görmektedir. Güvenlik, sadece sınırların güvenliği değil, toplumun zaman ve mekân içindeki sürekliliğinin (kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması) garanti altına alınmasıdır. Bu çerçevede mekân ve siyaset üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda mekânın pasif değil dinamik bir boyutu olduğunu, siyasi bir örgütlenme biçimini yansıttığını görmekteyiz.

21. yüzyılda disiplinlerarası çalışmaların sosyal bilimlere kattığı en büyük farklılık, “zaman” ve “kolektif bellek” araştırmalarının yanında “mekân” ve coğrafyaya dair araştırmaların ağırlık kazanması olmuştur (Jameson,⁶ Harvey,⁷ Massey).⁸ Dolayısıyla günümüzdeki tartışmalar mekânın tıpkı bellek gibi kurgusal bir fenomen olarak ele alınmasını gerektiğini, coğrafyanın sabit, hareketsiz ve pasif bir sahne olmadığını savunmaktadır. Mekânsallığa dair bu perspektif, siyasi ve toplumsal anlamda tarihi ve coğrafyayı şekillendiren ulus inşası örneklerine mekân üzerinden yeniden bakmayı teşvik etmektedir.

18. ve 19. yüzyıllarda gelişen ve yükselen ulus-devlet ideolo-

yonu için bkz. *The Production of Space*, çev. D.Nicholson Smith, Oxford: Blackwell, 1991. Ayrıca bkz. Elden S. *Understanding Henri Lefebvre: Theory and the Possible*, Londra: Continuum, 2004.

- 5 *Discursive space* terimi için bkz. Joost Jongerden, “Crafting Space Making People: The Spatial Design of Nation in Modern Turkey”, *European Journal of Turkish Studies* (online), (Erişim tarihi 03.03.2010).
- 6 Fredric Jameson, *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, Durham: Duke University Press, 1991.
- 7 David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Blackwell, 1990.
- 8 Doreen Massey, *Space, Place and Gender*, Cambridge: Polity Press, 1994.

jisi coğrafi bağlamı sınırlamakla kalmamış, beşeri ve fiziki zemin üzerinde homojenleştirici bir rol oynamıştır. Mekân, kolektif aidiyetin ortak zemini haline gelmiştir. Bu çerçevede ulusal tarih ve coğrafya anlatıları kurgulanmış, sadece fiziksel anlamda değil, toplumsal kimlik anlamında da “içerisi” ve “dışarı” tanımlanmıştır. Nerenin içerisi nerenin dışarı olacağını belirleyen faktörler (etnisite, kültür, din, dil, ırk, coğrafya gibi), farklı ulusçuluklarda farklı özellikler göstermektedir.

Biz bu çalışmada, Kemalist ulusçuluk söyleminde vatan kavramını analiz etmeyi hedefledik. Vatan kavramına inşa edilen bir öge olarak yaklaşarak, Tek Parti dönemini kapsayan 1920-1950 dönemine odaklanmayı seçtik. Vatan inşasını 3 ana süreç olarak düşündük: Dış mekânın belirlenmesi, iç mekânın vatanlaştırılması (*internal territorialization*)⁹ ve vatan kavramının genç kuşaklara aktarımı. Bu çerçevede iç içe geçen üç ana semantik boyut belirledik: *Coğrafya, Mekân, Vatan*.

1. Fiziki bir veri olarak *coğrafya* (iklim, jeoloji, yer şekilleri, doğal sınırlar),
2. Tarihsel bellek çerçevesi olarak *mekân* (atalardan kalan miras),
3. Ulusun mekânı olarak *vatan* (siyasi sınır, kimlik, vatan sevgisi ve bilgisi).

Dolayısıyla Kemalist ulusçuluğun mekân ile kurduğu ilişkiyi yukarıda belirttiğimiz 3 boyutu da kapsayan, “coğrafyanın vatanlaşması” süreci olarak adlandırdık. Çalışmamız birçok araştırma sorusunun rehberliğinde gerçekleşti: Mekânın inşası ne demektir? Dış mekânın belirlenmesi – iç mekânın vatanlaşması ne demektir? Coğrafya ne zaman vatan olur? Vatanın sınırlarını belirleyen öğeler nelerdir? Ulus inşa sürecinde ulus mu mekânsallık kazanmaktadır yoksa mekân mı uluslaşmaktadır? Vatan kavramının oluşumunda iktidarın söylemi nasıl ve ne şekilde üretilmektedir? Vatandaşların zihninde vatan imgesi hangi normlar üzerinden kurulmaktadır?

Vatan inşası elbette sadece Türkiye’ye özgü bir süreç değil-

9 Peter Vandergeest and Nancy Lee Peluso, “Territorialization and State Power in Thailand,” *Theory and Society*, c. 24, no. 3, 1995, s. 385.

dir. Araştırmamızda da kısaca değineceğimiz gibi vatan ve ana-vatan kavramları Estonya'daki, İran'daki, Polonya'daki farklı ulusçuluklarda farklı şekillerde kurgulanmıştır. Farklı örnekler arasındaki paralelliği kuran, ulus-devlete geçiş sürecinde birçok gerilim ve çatışmanın (iktisadi ve stratejik faktörlerin yanında) ulusal kimlik sorunsalına ilişkin olmasıdır. Bu süreç aynı zamanda imparatorluk mantığından yani kralın ya da sultanın mülkü olan toprak (*Patrimonium*) algısından yeni bir kimlik ve meşruiyet anlayışına (ulus-devlet) geçiştir.

Türkiye örneğinin ilgi çekici yanı, imparatorluktan ulus-devlete geçerken vatan kavramının kaygan ve giderek daralan bir zemine oturtulmaya çalışılmasıdır. Vatan kavramı, travmatik ve gerilimli süreçlerin sonucunda anlamlandırılmıştır. Balkanlar'daki askerî yenilgilerle başlayan toprak kayıpları sonucu coğrafya ve nüfus dengesi değişmiştir.¹⁰ 1913'ten itibaren Osmanlı devleti Avrupa'daki topraklarının %83'ünü ve nüfusunun %69'unu kaybetmiş, Doğu Trakya'dan İstanbul'a ve Anadolu'ya yaşanan kitlesel göçler, 1915'te yaşanan Ermeni tehciri, 1922-23'teki Türk- Yunan nüfus mübadelesi¹¹ ile beşeri coğrafya büyük mekânsal kaymalar ve göçler yaşamıştır.¹² Dolayısıyla coğrafi bağlam “tarihsel vatan” olarak görülen toprakların kaybedilmesi sürecinde meydana çıkmış, toprak merkezli değil, devlet odaklı bir yaklaşım üzerinden kurulmuştur. Bu durum Türk ulusçuluğu söyleminde devletin konumunu daha belirleyici kılmıştır.

Araştırmamızı sekiz bölüme ayırdık. Birinci ve İkinci Bölüm'de coğrafya ve siyaset ilişkisine dair kuramsal tartışmalara ve ulusçuluk kuramlarına yer verdik. Birinci Bölüm'de siyasi coğrafya ve mekân ile ilgili güncel tartışmaları tanıtmaya ça-

10 Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 43.

11 Bkz. Ayhan Aktar, “Conversion of a ‘Country’ into a Fatherland’: The Case of Turkification Examined, 1922-1932”, *Nationalism in the Troubled Triangle*, Palgrave, 2010.

12 Bkz. Sema Erder, “Türkiye’de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç Ve İskân Politikaları”, Yayınlanmamış TÜBİTAK Araştırma Projesi Raporu, İstanbul: 2009.

lıştık. Daha sonra siyasi coğrafyanın kurucu metinlerini üreten J. G. Herder'in fikriyatını inceledik. J. G. Herder'den etkilenen biri Alman (Friedrich Ratzel) diğeri Fransız (Vidal de la Blache) ekollerine ait iki coğrafyacının, coğrafya ve ulusal kimlik modellerini anlamayı ve karşılaştırmayı denedik. Burada altını çizmemiz gereken nokta her iki ekolün temsilcilerine de tabi oldukları devlet tarafından siyasi ve ulusal bir misyon atfedilmiş olduğu ve bu coğrafyacıların ülkelerinde siyasi coğrafyanın kurucusu olarak anılmış olmalarıdır. Dolayısıyla Fransız ve Alman coğrafya ekollerinin hangi ulusçuluk anlayışı ile geliştirildiği önem taşımakta, bize ulusçuluk ve coğrafya bağının güçlü olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda ulusçuluk tartışmalarından esinlenerek Benedict Anderson'un inşacı yaklaşımını ve "hayali cemaatler" argümanını¹³ kullandık; ama şunu da belirtmek gerekir ki "hayali cemaatler" mekânın ulus için anlamını sorgulamaya yetecek kavramsal araçlar sunmamaktadır. Bunun için etnosembolist yaklaşımı temsil eden Anthony Smith'in *ethnoscape* (etnik zemin)¹⁴ kavramına başvurduk, bu kavram üzerinde çalışarak mekânsal yaklaşımı ve temel tartışmaları Türkiye üzerinden nasıl ele alacağımızı düşündük. İki farklı yaklaşımı (Anderson-Smith) da irdeleyerek ve hatta sentezleyerek Türkiye örneği için "inşa edilen etnik zemin" kavramını ürettik.

Kurduğumuz kavramsal çerçeveden bakarak, Üçüncü Bölüm'de vatan kavramının nasıl bir tarihsel zemine oturduğunu görmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ülke anlayışına bakmak istedik. Osmanlı devletinde toprak ile kurulan ilişkiyi görmeye çalıştık. Osmanlı'daki siyasi meşruiyet algısını inceleyen eser ve yorumları, coğrafya okul kitapları hakkında yazılmış tezleri, coğrafi taksimat hakkında yazılmış makale ve kitapları inceledik. Vatan kavramını Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulus-devlete geçiş sürecindeki Türkçü akımlarda,

13 Benedict Anderson, *Imagined Communities*, Londra: Verso, 1983. Türkçesi için bkz. *Hayali Cemaatler*, çev. Iskender Savaşır, Semih Sökmen (yay. haz.), Sosi Dolanoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1993, s. 21-22.

14 Anthony D. Smith, *Myths And Memories Of Nation*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

“Turan” fikrinde ve bu fikri farklı şekillerde anlamlandıran ideolog ve yazarlarda (Namık Kemal, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura) izlemeye çalıştık.

Dördüncü Bölüm’de Milli Mücadele döneminde çarpışan vatan imgelerini analiz etmeye çalıştık. Türkiye’nin sınırlarının oluşma sürecini takip ettik. Milli Mücadele dönemindeki vatan kavramını incelemek için yerel direnişin örgütlendiği kongre iktidarları dönemine bakmaya çalıştık. Anadolu’nun birçok yerinde mahalli düzeyde örgütlenen kongrelerin metinlerinde vatan bilincinin nasıl şekillendiğine dair ipuçları aradık. 1923’e dek yaşanan sürece baktığımızda dış mekânın belirlenmesi konusunda yaşanan aşamaları gördük. Bu döneme hükmeden soru “Ülkenin sınırları neresidir?” sorusudur. Bunu belirleyecek olan içerisinin ve dışarısının kime ve neye göre tanımlandığıdır. Bu konuda özellikle sınır ve toprak antlaşmalarına ve Meclis zabıtlarına baktık. Lozan, Sevr, Misak-ı Milli, Musul Tartışması odaklandığımız ana metinler oldu.

Beşinci ve Altıncı Bölüm’lerde Cumhuriyet’in kuruluş döneminde iç mekânın kuruluşunu ve buna hizmet eden kurumları incelemeye çalıştık. Kemalist söylemin “ulusu kimliklendirme” ve “coğrafyayı vatanlaştırma” amacıyla ürettiği ana tezlere ve argümanlara bakarken ana malzememiz Türk Tarih Tezi’nin yer aldığı 1. Tarih Kongresi metinleri oldu. Cumhuriyet ile birlikte iç mekânın vatanlaşma sürecinin başladığını söyleyebiliriz. Türk Tarih Tezi bu çerçevede köken anlatısını “mevcut tarihin dışına kaçarak” Türklerin zamanını mitik bir coğrafyadan başlatmaktadır. Bu bağlamda Türk Tarih Tezi’nin ürettiği köken anlatısının dış politika söylemindeki yansımaları Hatay meselesinde gördük. Hatay’ın Türkiye’ye katılmasına dair basında yer alan tartışmalara baktık ve “Eti Türkleri” gibi kavramların üretildiği söylemi incelemeye çalıştık.

Yedinci Bölüm’de iç mekânın vatanlaşması sürecinin bir parçası olarak devletin iskân siyasetine baktık, mekânı yeniden isimlendirme (*toponomi*) politikasını anlamaya çalıştık. Bu dönemde özellikle yer adlarının değiştirilmesi bakımından hem yeni mekânın inşasını hem de eski mekânın izlerinin yok edil-

mesi süreçlerini eşzamanlı olarak görmekteyiz. Araştırmanın bu bölümünde özellikle Türkiye’de iskân ve göç konusunda yapılmış çalışmalar, raporlar, yer adları ile ilgili tarihsel çalışmalar ve araştırmalardan faydalandık. 1940’ların sonrasına geldiğinde iç siyasetin ürünü olarak homojenleştirme ve standartlaştırma çabası dikkatimizi çekti. Ülkenin tahayyülü (haritalar, coğrafya kurumları, kongreler) ve sınırları (Hatay’ın ilhakı) fiziki anlamda vatanlaştırma sürecinin belirli bir olgunluğa ulaştığını göstermekteydi. Bu dönemde vatanlaştırma sürecinin daha çok beşeri coğrafyaya dönük merkezîyetçi bir aidiyet ve kimlik siyaseti ürettiğini gördük. Coğrafyanın resmî anlamda kurumsallaşmasını simgeleyen ve şimdiye dek üzerinde herhangi bir analiz yapılmamış olan 1. Coğrafya Kongresi (1941) metinlerine ve kongre tartışmalarına baktık. 1. Coğrafya Kongresi (1941) ile ülke topraklarının bölgelere ayrılması, ders programı müfredat ve kitapların merkezi bir noktadan belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’deki coğrafya disiplininin kurumsallaşması tarih disiplinine kıyasla çok daha geç gerçekleşmiştir. 1. Coğrafya Kongresi bize coğrafya bilgisinin yönetim ve siyasi idare bakımından işlevselleştiğini anlatmaktadır; bu bağlamda istatistikler, haritalar ve “milli atlas”ın hazırlanması, ulusal coğrafyanın kurumsallaştığını göstermektedir. Kongredeki tartışmaların içinde özellikle yer adları, ülkenin bölgelere ayrılması ve coğrafya eğitimine odaklanmayı seçtik. Çünkü ilk iki nokta iç mekânın vatanlaşması ile ilgiliydi, üçüncü nokta ise vatan bilincinin gelecek kuşaklara aktarılması ve yeniden üretilmesine dair önemli ipuçları barındırmaktaydı.

Bu çerçevede “Cumhuriyet Çocuklarına Coğrafya Dersleri” başlığı adını verdiğimiz Sekizinci Bölüm’de devlet söyleminin oluşturduğu vatan imgesinin okul kitaplarındaki yansımalarına bakmaya çalıştık. Bu bölümde malzememizin bir kısmını Milli Kütüphane ve Milli Eğitim Bakanlığı arşivleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Bölümü arşivlerinden faydalanarak oluşturduk, bir kısmını ise kişisel çabalarla Ankara ve İstanbul’da

ki eski kitapçılardan toplamaya çalıştık. Son bölümde özellikle vurguladığımız nokta devlet tekelinde üretilen coğrafi bilginin ve coğrafya eğitiminin ulusal kimlik kalıplarını yansıtmasıdır. Bu nedenle coğrafya eğitiminin ulus inşasında önemli bir rolü olduğu açıktır. Kitaplarda vatanın topraklarının nasıl konumlandırıldığı, dost ve düşman ülke tanımlarının yapılması, jeopolitik konum ve sınır gibi konuların işlenmesinin güvenlik ve kimlik algısının bütünleşmesine hizmet ettiğini gördük. Bu bağlamda Michel Foucault'nun¹⁵ “bilginin bir iktidar ilişkisinin ürünü olduğu” ve “coğrafi bilginin de bu güç ilişkilerine dahil olduğu” önermesinden hareket ettik. Foucaultcu söylem analizini kullanarak okul söyleminin genç vatandaşların ve öğrencilerin zihnine zerk ettiği kalıpları ve vatan imgesini görmeye çalıştık.

15 Michel, Foucault, *The History of Sexuality*, c. 1, Harmondsworth, Penguin, 1981; Foucault, *The Archaeology of Knowledge & The Discourse on Language*, New York: Tavistock, 1972.